

Könyvtári közlemények

A Pénzintézetek Hadikórháza az I. világháború katona-egészségügyében és a katonaorvos-tudományban

(Az MH EK VEIG VELI Tudományos Könyvtárának egyik muzeális kötete)

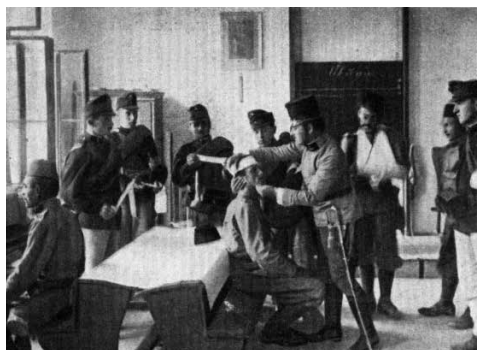
Pogányné Dr. Rózsa Gabriella PhD

MH EK VEIG VELI Tudományos Könyvtár, könyvtárvezető

A kiegészítés után, 1868-ban megszervezett Magyar Királyi Honvédség katonaorvosi kara részben a császári és királyi közös hadseregből átlépett személyi állomány, részben pedig új egészségügyi tisztek, katonaorvosok felvétele, toborzása révén jött létre. A magyar katonaorvosok eleinte a közös hadsereg megfelelő intézményeiben kaptak kiképzést, a Magyar Királyi Honvédség 1883-ban az úgynevezett ismétlő-tanfolyamokat rendszeresítette [1], 1901. október 1-jétől pedig a nemrégiben alapított 1. számú honvéd helyőrségi kórház, a budapesti Gyáli út 17. alatti intézmény adott otthont a honvédorvosi alkalmazóiskolának [2].

A Gyáli úti helyőrségi kórház mellett békeidőben állandó csapat- és honvédségi kórházak, gyengélkedőházak szolgálták a katona-egészségügyet, az I. világháború azonban minden eddiginél nagyobb katonai erők bevetését követelte, és emiatt nagyságrendekkel több sebesültről kellett gondoskodni. Nagy szükség lett tehát a kibővített katonai kórházhálózat mellett a civil segítségre is a harcoló katonák egészségügyi ellátásában. A vonatkozó szabályzat kitért erre az esetre: „Az önkéntes betegápolás által az ország belsejében felállítandó egyleti tartalék (kisegítő) kórházak, üdülő házak, betegnyugvó állomások, helyi betegszállító oszlopok és egyleti tartaléktárak, továbbá a betegeknek magánápolásba való átadás[ával] ... szükség esetén, és ha lehetséges, polgári gyógyintézeteket is lehet igénybe venni.”[3]

A hadikórházakban tevékenykedő polgári személyek létszámának növekedését jól mutatja, hogy 1915 tavaszára a Vöröskereszt Egylet önkénteseinek száma megháromszorozódott, 33 000-ról 100 000-re emelkedett [4], országszerte pedig több száz hadikórház szerveződött meg különféle intézményekben, iskolákban, kolostorokban, szakmai szervezetek székházaiban, vállalatok és magánszemélyek ingatlanjaiban már nem sokkal a Nagy Háború kitörése után. (1. ábra)

1. ábra. *Falusi iskolából lett katonai orvosi rendelő*

(Forrás: Világháború képes krónikája. 1915. április 4. 387)

2. ábra. *Az Ericsson új épülete*

(Forrás: A Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyve. Pénzintézetek Hadikórháza, Budapest, 1916. XVIII.)

3. ábra. A kórházba sebesült katonák érkeznek

(Forrás: A Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyve. Pénzintézetek hadikórháza, Budapest, 1916. LVII.)

A korabeli forrásokban elszórta szereplő hatalmas adatmennyiségen belül áttekinthető terjedelmű és érdekes összeállítás olvasható a Budapesti Hírlap 1915. évi április 4-ei számában közölt „A harcvonalon innen – szenvedő hőseink közöttünk” című írásában [5]. A cikkfűzér számos fővárosi tartalékkórházzal közölt adatokat, és a beszámoló az intézményekben ápoltak szellemi-lelki gyógyítására, rehabilitációjára irányuló tevékenységekről, a művészet- vagy biblioterápiás célú kulturális programok, tanfolyamok ismertetéséről sem feledkeztek meg.

A gyógyító tevékenység „háttérintézményeiként” a honvédségi kórházak hálózatának részeként működő állandó gyógyszerárak mellett hadikórházi patikák szintén szerveződtek [6].

A Pénzintézetek Hadikórháza 1914 szeptembere és 1916 júniusa közötti működése a kórház kiadásában *Dr. Manninger Vilmos*, *Dr. John M. Károly* és *Dr. Parassin József* szerkesztésében megjelent évkönyvből [7] ismerhető meg.

Az alapítást a Jelzálog Hitelbank kormányzója, *Széll Kálmán* kezdeményezte még 1914 szeptemberében, végül 25 pénzintézet összesen 3,749,250 K adományt fordított a lazarettre. A kórházparancsnok (orvosigazgató) *Dr. Manninger* törzsorvos, aki ide vezényleg a helyőrségi kórház munkatársa volt; katonai parancsnoka pedig *Tagányi János* honvédezerede.

Az alapítók nagyratörő célt tűztek maguk elé, nevezetesen, hogy „a létesítendő kórház nem csak térbeli nagyság, hanem orvosi felszerelés, belső berendezés és minden egyéb tekintetben is olyan módon organizáltassék, hogy kétségtelenül meg legyen a biztosíték a sebesültek tökéletes ellátására”.

Az épület az Ericsson Magyar Villamossági Rt. Fehérvári úti új, akkor még használatba nem vett ingatlanja volt (2. ábra), amelyet a kórházi célokra, követelményeknek megfelelően átalakítottak (kórtermek, fertőtlenítő helyiség, röntgen- és kórházi központi laboratórium, fizikoterápiás kezelő, szociális helyiségek stb. kialakítása), és évi 200 000 K-ért béreltek a tulajdonostól.

Az 1200–1500 ágyas hatalmas intézmény 1914 novemberétől fogadta a sebesülteket és betegeket (3. ábra), működtetésének elsődleges szempontja a fertőzések behurcolásának elkerülése volt, minden új beteg kétszeri „tisztításon” esett át, illetve a kórházi laboratóriumban elvégzett bakteriológiai vizsgálaton, és annak eredményéig az „átmeneti” osztályon kellett maradnia.

A programban résztvevő bankok tehát valóban minden tekintetben igyekeztek a legmodernebb technikát biztosítani az orvosok, ápolók és betegek számára, az utókor ítélete pedig a legjobbnak minősítette a hadikórház egy gondnok, két őrmester és két gyógyszerész önkéntes által működtetett patikáját, amelynek személyzete saját gyógyszerkönyvet is összeállított.

Az intézmény megalapításában tapasztalható gondosság azonban a szellemiekre is kiterjedt: a kórházparancsnok, *Dr. Manning Vilmos* egyetemi magántanár, törzsorvos 2000-kötetes magyar, német, román és szlovák nyelvű kiadványokat tartalmazó könyvtárat ajánlott fel, bár *Müller Kálmán* pedig a betegek „szórakoztatására és oktatására” szánt mozgóképvetítő berendezést adományozott az intézménynek. A Hadikórház vezette be az ún. felügyelők alkalmazását is, akik nagyrészt a budapesti református teológia hallgatói voltak és leendő hivatásukkal összeegyeztethetetlennek minősítették a fegyveres harcot, így hadikórházi szolgálatra jelentkeztek a hadügyminiszternél. Feladatuk volt a rend fenntartása mellett, az ápolásban, lelki gondozásban való részvétel, a könyvtár katalógusának elkészítése és a könyvtári szolgáltatások nyújtása, de ők voltak az analfabéta katonák levélírói vagy tanítói és az osztályos „scriba”-k is.

A Pénzintézetek Hadikórházának terjedelmes annalese azonban – speciálisan katona-orvosi aspektusból – annál is érdekesebb, hogy a korabeli gyakorlattal ellentétben nem csupán a működés statisztikai adatait, hangulatos megemlékező képeket közöl a szükségkórház életéből, hanem kifejezett cél volt a kórház megalapításától kezdődően, hogy az ott folyó szakmai, gyógyító és tudományos munka eredményeit közkinccsé tegyék. Erre a költségvetésben 5000 koronát különítettek el, „és már előre örültünk mindnyájan, hogy a béke első munkájaképpen beszámolhassunk tapasztalatainkkal és lezárhassuk a magunk részéről is a világtörténelemnek e legvéresebb fejezetét” – írják az editorok. Az anyaggyűjtés (többek között a vonatkozó szakirodalmi források feldolgozása) 1916 júliusi lezárultáig az ott ápolt betegek száma elérte a tízezret, az ápolási napok összesített mennyisége pedig az ötszázezret, így a szerzők korábbi, jórészt civil gyógyászati múltjuk és a szükségkórházban kezelt eseteik tapasztalatai majdnem teljes katona-orvosi tankönyvben összegződtek. „Sietnünk kellett a megírással, hisz az volt a célunk, hogy a fronton irodalmi segédforrások nélkül dolgozó kartársunk ... hasznot meríthessen e könyvből” – olvasható a bevezetésben.

Az évkönyv második (összesen 767 oldal terjedelmű) része a Válogatott fejezetek a háborús orvoslásból címet viseli: első egysége a hadisebészet különféle kérdéseit taglalja, a másodikat a háborús belorvostannak szenteli, néhány oldal erejéig pedig a Pénzintézetek Hadikórháza laboratóriumának működését, szabályzatát ismerteti. A kiadvány használatát tárgymutató segítette.

A kötet az MH EK VEIG VELI Tudományos Könyvtárában megszervezett muzeális különgyűjtemény egyik érdekes tomusa, amely ma is figyelemreméltó adalékokkal szolgál a védelem-egészségügy és a katonaorvoslás története iránt érdeklődő kutatók számára. (A könyv könyvtári azonosító: 29 P 55 Muzeális gyűjtemény, 12192.)

Irodalom

- [1] Vö. 6368. – 1883. eln. sz. körrendelet. Rendeleti Közlöny. 1883. 225-227.
- [2] Vö. 6288. – 1901. eln. sz. körrendelet. Rendeleti Közlöny. 1901. 209-211.
- [3] Szabályzat a M. Kir. Honvédség egészségügyi szolgálatára. 4. Egészségügyi szolgálat háborúban. Pallas, Budapest, 1905. 207 (67. §. 481. pont)
- [4] Sebestyén K.: A Vörös Kereszt. Budapesti Hírlap. 1915. április 4. 32.
- [5] Vö. Budapesti Hírlap. 1915. április 4. 31-43.
- [6] Vö. Balázs K.: Hadikórház-patikák a fővárosban az I. világháború alatt. Gyógyszerésztörténet. 2011. 1. 14-17.
- [7] A Pénzintézetek Hadikórházának első évkönyve. Pénzintézetek Hadikórháza, Budapest, 1916. A kórház adataival, történetével, működésével kapcsolatban vö. p. IX-CXXXX.